

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9.016.2+343.98.06 (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-4-12-10>

Богучарова Олена Іванівна,

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5617-9175>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТАКТ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОПИТУ

У статті порушується проблема неузгодженості наукових підходів до концептуального визначення явища «психологічний контакт» у контексті криміналістики, юридичної (правової)/судової психології та комунікативістики. Наголошується, що наявне розмаїття дефініцій стосується як розуміння сутності концепту, так і процесу налагодження психологічного контакту. Дані суперечності призводять до невизначеності в теорії дослідження явища психологічного контакту та складнощів у практичній діяльності слідчого, зокрема низької ефективності результативності допиту. Автором обґрунтовується необхідність використання міждисциплінарного комплексу знань і рекомендацій криміналістики, психологічної науки, комунікативної теорії та практики, що мають бути адаптовані до специфіки слідчої діяльності, у якій вони реалізуються, та підвищуватимуть успішність і ефективність таких слідчих дій, як допит.

Ключові слова: психологічний контакт, допит, слідчі дії, комунікативістський підхід, криміналістичний підхід, психологічний підхід.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні загострюється протистояння розслідуванню з боку суб'єктів злочинної діяльності. Досить часто це проявляється в тому, що кримінальні провадження не мають перспективи завершення. Труднощі в розслідуванні злочинів зазвичай зумовлені наявністю нездоланих суперечностей у показаннях учасників кримінального процесу, сумнівів у їхній достовірності, численних відмовах від попередніх свідчень, наданих начебто під тиском сторони обвинувачення, а також браком речових доказів і неможливістю остаточно встановити винних у злочині осіб. Звідти підвищується «ціна» криміналістичної тактичної майстерності слідчих у проведенні допиту, їхньої комунікативної компетентності в налагодженні психологічного контакту з допитуваними, що стає одним із важливих запобіжників «розвалу» справи в суді.

Допит є одним із найбільш поширених засобів отримання доказової інформації в системі слідчих дій. Очевидно, питання майстерності проведення допиту, ефективності встановлення контакту з допитуваною особою, отже, і балансу інтересів боротьби зі злочинністю, з одного боку, та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, з іншого, мають обов'язково бути включеними до порядку денного слідчих, прокурорів, суддів. Недарма обвинувальний підхід, вплив силової логіки й тактики ще й досі, попри сформований гро-

мадянський запит на захист прав, честі й гідності, простежуються в діяльності органів дізнання. Для усунення, принаймні зменшення застосування поліцейських заходів примусу у Правилах етичної поведінки поліцейських і фахових наукових рекомендаціях з питань професійного спілкування наголошується, що поліцейським необхідно розвивати в собі якості розсудливості, відкритості, плекати почуття справедливості, комунікативної компетентності [1; 2]. Отже, нині провідним завданням для слідчих органів Національної поліції України, що постає як у край актуальне, стає вдосконалення практики розкриття та розслідування злочинів, запровадження сучасних видів і методів криміналістичної тактики проведення допиту з урахуванням того, що допит є найбільш психологізованою слідчою дією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічні особливості проведення допиту, зокрема проблема його контактності, неодноразово висвітлювалися у працях криміналістів, правників і психологів. Вітчизняними дослідниками в галузі криміналістики приділено багато уваги питанням методики й тактики проведення допиту, особливостям установа психологічного контакту з допитуваною особою, зокрема й залежно від її процесуального статусу. Проте дослідження останніх десятиріч у сфері судової, юридичної психології та комунікативістики у правоохоронній діяльності [3; 4], практика європейських правоохоронних органів [5]

свідчать про необхідність перегляду концептуальних підходів до допиту, особливо в частині його психологічної, комунікативної та правової ефективності.

Мета статті. Опис номенклатури тих ознак явища «психологічного контакту» з допитуваною особою, що підвищують ефективність допиту – слідчої (розшукової) дії як такої.

Виклад основного матеріалу. Допит – це багатоаспектна слідча (розшукова) дія, яка містить процесуальний, організаційний, криміналістичний, психологічний і тактичний плани. Допит є однією з найбільш інформативних, але водночас складних і потенційно психічно витратних слідчих (розшукових) дій. Правильна й чітка організація та планування проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії суттєво впливають на процес розслідування, уможливають з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення. У ст. ст. 223–226, 232, 256 чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України визначено загальні правила проведення допиту у кримінальному провадженні [6]. Проте, звісно, слідча практика набагато складніша. З огляду на визначення допиту у криміналістиці («регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, що спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі» [7, с. 280]), очевидно, що контакти, взаємодія, стосунки, поряд із речовими доказами, мають виступати одним із вирішальних чинників його ефективності. Загалом завдяки процесуальній і непроцесуальній діяльності учасників кримінального провадження в розпорядженні слідчого опиняються як матеріальні, так і ідеальні сліди злочину. Звісно, кожен слідчий/слідча хотіли б мати повну картину злочину, складену суто тільки на підставі матеріальних слідів. Та, на жаль, це майже неможливо в сучасних умовах. Зовнішні обставини, умисел, підозрювані, самі жертви, сторонні люди часто стають на заваді цьому. Тому слідчі змушені звертатися до показань жертви, очевидців події, свідків, потерпілих, підозрюваних, тобто застосовувати ідеальні сліди злочину. Це тим більш необхідно, якщо злочин учинено в умовах неочевидності або матеріальні сліди зруйновано, пошкоджено, знищено. Та й законодавець у ч. 1 ст. 84 КПК чітко сформулював конкретну вимогу про те, що доказами залежно від способу і процесуального режиму отримання можуть бути тільки показання, речові докази, документи, висновки експертів, незалежно від того, отримані вони в результаті гласних чи негласних слідчих (розшукових) дій [6, с. 226].

Отже, окрім речових доказів, документів, висновків експертів існує й інший спосіб отримання відомостей, що мають значення для досудового розслідування, а саме – показання від осіб, що володіють цими відомостями. Тобто йдеться, зокрема, про тактичні прийоми встановлення психологічного контакту з допитуваною особою.

У вітчизняній науці встановлення психологічного контакту – невід'ємний етап робочої стадії допиту. Психологічний контакт, на думку вчених, – це найбільш сприятлива психологічна атмосфера допиту, що позитивно впливає на взаємодію та стосунки між учасниками, налаштування на спілкування [8]. Як відомо, робоча стадія допиту має два етапи: «вільної розповіді» та «запитання – відповіді». Зауважимо, зарубіжна модель робочої стадії допиту дещо відрізняється від вітчизняної [9]. У психологічному аспекті основними завдан-

нями слідчих на стадії допиту «вільної розповіді» є, по-перше, діагностика допитуваної особи, принаймні оцінювання типу її особистості; по-друге, початкове випробування системи тактико-психологічних прийомів, що сприяють одержанню правдивої інформації. Звичайно, зазначені прийоми «працюють» у системі сприятливого емоційного тла – обов'язкового компонента психологічного контакту, що має бути створений слідчим. Основними завданнями слідчих на стадії допиту «запитання – відповіді» є: заповнення прогалин вільної розповіді з уточненням деяких висловлювань і усуненням суперечностей; підтримка мнемічної активності допитуваної особи для найповнішого відтворення окремих епізодів; одержання контрольних даних для перевірки й оцінювання показань; детекція причин замовчування окремих обставин події зі сприянням у подоланні «бар'єрів замовчування» і «зняттям» його мотивації; викриття завідомо неправдивих показань зі здійсненням правомірного психологічного впливу на допитувану особу з метою одержання правдивих показань. На заключній стадії допиту враховуються обставини, пов'язані як із психологічними особливостями, так і із законодавчими приписами. Закон (ч. 3 ст. 145, ч. 2 ст. 170 КПК України) [6] вимагає фіксації у протоколі допиту всіх одержаних показань «за можливості дослівно».

Водночас для слідчих на всіх стадіях допиту головне – це майстерна фахова робота з людиною як допитуваною особою, щоб отримати якомога правдиві показання, вірогідні свідчення, надійні підтвердження слідчих версій. Зміст цієї фахової роботи слідчих становлять: впорання із завданням вивчення й оцінювання допитуваних осіб, встановлення та налагодження з ними психологічних контактів, вправне застосування психологічного впливу. Під час допиту, звичайно, найбільшою проблемою є також те, як добре збереглися в пам'яті жертви або свідків подробиці події; наскільки підозрювана особа йде на контакт, бажає розповісти обставини події. Отже, ефективність допиту, де слідчий має зберігати ініціативу, залежатиме від усіх вищезазначених процесів.

Попри, здавалося б, очевидну необхідну однозначність у дефініціях явища психологічного контакту, у науковій літературі він визначається по-різному. Тому і з показниками ефективності допиту не все так однозначно. Наприклад, якщо суть психологічного контакту, на думку правника, полягає в тому, що контакт виступає чинником успішного досягнення цілей спілкування та виникнення відчуття задоволення, зняття напруження в його учасників [10] унаслідок заходів «вентильовання» атмосфери допиту, релаксації та відновлення довіри [11], то, очевидно, слідчі та правники орієнтуються передусім на критерії нормалізації взаємин із людьми як учасниками провадження, з якими вони вступають у контакт. Але наскільки обставини кримінального правопорушення, що підлягають з'ясуванню в досудовому розслідуванні, буде викрито в такому тлумаченні контакту, неочевидно. Так, припустимо, ідеться про винуватість судді в одержанні неправомірної вигоди. Зазвичай наголошується, що в жодному разі слідчому, прокурору під час проведення першого допиту необхідно з тактичних міркувань застосувати прийоми викриття брехні, оскільки це може зумовити суттєві труднощі з можливістю встановлення психологічного контакту з підозрюваним і отриманням належних доказів, які б підтверджували винуватість судді у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної ви-

годи. Тобто тут «контакт» у практиці діяльності слідчого пов'язується не з викриттям вини підозрюваного «по гарячих слідах» як найбільш доказового елементу факту правопорушення, а з імовірністю встановлення «гарних відносин» та з позитивною атмосферою проведення допиту. Коли автори наводять такі міркування щодо зазначеного, вони зазвичай нехтують використанням психологічних і тактичних можливостей ефектів раптовості, несподіванки та визнанням своєї провини підозрюваними за цих умов. Тому вільне й неправдиве розкриття всіх обставин учиненого злочину саме на першому допиті може стати на заваді успішному завершенню провадження [12].

У тому ж ключі подано не менш відомий опис психологічного контакту як способу, що зумовлює отримання доказової інформації, яка сприяє встановленню об'єктивної істини та високої культури судочинства, що відображає демократичні принципи останнього [8, с. 34]. Справді, встановлення об'єктивної істини – провідне завдання слідчих. Проте занадто часто слідчим не вистачає речових доказів, показання неправдиві, а злочин учинено за нез'ясованих обставин. Тому «оголений» – поза належними доказовими матеріальними слідами психологічний контакт навряд чи сприятиме встановленню істини у відкритому провадженні.

Інший поширений підхід. Криміналісти понад усе схильні визначати допит як прийом, що скеровують окремі тактичні методи, які містять психологічну складову частину [13; 14]. Одним із таких тактичних прийомів, зокрема, виступає налагодження психологічного контакту з допитуваною особою. Іноді психологічний контакт залежно від етапів і стадій слідчих дій – це і прийом, чи комбінація прийомів, і операція, й підхід [15]. Проте коли говорять про тактичний прийом, завжди є посилання на його раціональність, ефективність і доцільність, що відображено в наукових доробках різних криміналістів [16; 17]. Водночас явище психологічного контакту не обмежується сферою правосуддя, навпаки, досить поширене, тому й має емоційну, побутову та навіть корегуально-психотехнічну компоненту. Зовсім не дивно, що під час допиту з опорою на використання психологічного контакту як тактичного прийому часто бракує раціональності й ефективності. Досить буде підрахувати типові помилки слідчих, що супроводжують допит, як-от: намагання дізнатися в найкоротший термін якомога найбільше; втручання в розповідь, постійне виправлення; надмірна емоційність, нагнітання страху, залякування; акцент на сугестивних запитаннях, які підказують відповідь; використання конформізму особи як чутливості до групових утисків, натиску більшості проти меншості тощо [18]. Проте помилок припускаються не лише слідчі, а й допитувані особи. Дехто з них із важкістю йде на контакт, у деякого труднощі із запам'ятовуванням, виникають упередження й ілюзії, а дехто навмисно приховує важливі відомості [19]. Загалом, з огляду на технологічний підхід, за якого психологічний контакт – це тактична операція, що поєднує серію тактичних прийомів, які забезпечують формування правильної позиції допитуваного під час надання правдивих і повних показань, слідчим потрібно докласти значних зусиль, щоб довести допитуваним важливість надання правдивих показань. Здійснюється це зазвичай за допомогою, наприклад, демонстрації фотографій і предметів, пов'язаних зі злочиним, його наслідками, переконання в невідворотності покарання, застосування заходів безпеки тощо [20]. Інші правники відзначають, що встановлення психологічного кон-

такту – це не самостійний криміналістичний прийом, а умова й основа застосування спеціальних прийомів, розроблених криміналістичною наукою [21]. Однак використання спеціальної криміналістичної термінології у визначенні психологічного явища контакту вносить часто плутанину, формулює такі дефінітивні визначення, що є взаємовиключними.

У криміналістичному підході під встановленням психологічного контакту розуміється також і ділова угода, взаємодія для отримання інформації в рамках слідчих дій [22] або узгоджені ділові взаємини слідчого та допитуваної особи, які виникають на основі правильної процесуальної позиції слідчого та відповідної поведінки допитуваної особи. Тож поряд із суто криміналістичним підходом частина правників убагає в терміні «контакт» універсальне поняття, концепт, що є аналогом професійної комунікації слідчих зі зворотним зв'язком. Так, В. Баранчук під «психологічним контактом» розуміє «ситуаційно зумовлений двосторонній (багатосторонній) взаємозв'язок між особами, що беруть участь у проведенні слідчих (розшукових) і судових дій» [22, с. 14]. Далі автор конкретизує: такий зв'язок «утворений за допомогою психологічного механізму скерованого впливу на підставі сприятливої психологічної атмосфери спілкування, що має на меті досягнення взаєморозуміння, подолання негативного психологічного ставлення та змінення обраної позиції в бік узгодженості» [22, с. 14]. Припустимо, що сталася кримінальна подія – убивство. Однак, оскільки в більшості кримінальних проваджень про вбивства свідки-очевидці відсутні, винні зазвичай вдаються до різних дій для приховування або інсценування вбивств і їхніх слідів. Як-от внесення змін в обстановку, надання їй такого вигляду, який би, на думку інсценувальника, відповідав модельованій події. Очевидно, що не всі ознаки уявної моделі з об'єктивних причин вдається «підігнати» під реальність і знищити чи змінити всі ознаки реальної події. За таких умов слідчі переважно мають рухатись не в бік узгодженості позицій із підозрюваною особою, а радше, спираючись на власні інтелектуальні ресурси, намагатися побудувати моделі реальної події, перевірити їх на доказовість і ухвалювати рішення про завершення розпізнавання події з усіма правовими наслідками [23]. До того ж очікувати на вірогідні свідчення навряд чи доцільно, бо вбивцям особливо притаманні егоїзм, агресивність, жорстокість, упертість, цинізм, побутова розбещеність, риси нехтування почуттями, громадським обов'язком. Доречним тут є й зауваження, що психологічний контакт не є взаємодією в точному значенні цього терміна, оскільки не має якоїсь площини спільного виконання будь-яких дій. Ясна річ, психологічний контакт не обов'язково приводить до згоди допитуваного давати свідчення. Контакт лише створює відповідну ділову атмосферу допиту, необхідну для подальшої взаємодії [8]. Українські правники замість опису психологічного контакту посилаються на терміни «комунікативний» і «емоційний», розглядають їх як різновид ділової міжособистісної комунікації зі зворотним зв'язком. Указують на відмінності та зазвичай підкреслюють, що термін «психологічний» передбачає загальне емоційне налаштування на допит, а емоційний/комунікативний – обмін інформацією, почуттями, настановами у процесі допиту [8; 11; 14; 15].

У науковій літературі, окрім криміналістичного підходу до дефініції контакту, трапляються спроби співвіднесення тактичних прийомів із феноменологією психічних явищ, що мають місце під час допиту. Ува-

жається, що психологічний контакт іноді важливіший, ніж підготовлена тактика допиту. Зазвичай психологи підкреслюють, що під час проведення допиту не потрібні складні психологічні міркування, бо вистачить практичних спостережень (боязкий, агресивний, спритний, «профі»). Із цим пов'язаний вибір індивідуального підходу під час допиту (як-от нейтральна тема з метою заспокоєння боязкого; директивне, підкреслене та рішуче переміщення від загальних розмов до події зі зловмисником-професіоналом). Тут психологічний контакт – це взаємозв'язок і взаємодія слідчого з допитуваними у вигляді емоційного, психологічного, інтелектуального впливу слідчого [24]. Психологічна інтерпретація в такому разі дозволяє зрозуміти мотивацію допитуваної особи, її бажання йти на контакт і взаємодіяти. На думку Л. Мороз і С. Яковенка [18], установлення психологічного контакту – це цілеспрямована, запланована діяльність слідчого з організації й управління рухом інформації у процесі спілкування, що має на меті створення умов, які забезпечують розвиток контакту в потрібному для досягнення поставленої мети напрямі. Розрізняючи психологічний контакт від процесу його встановлення, зазначимо, що процес заснований на довірі, переконанні, що допит буде проведений об'єктивно, попри те, що допит не є спілкуванням рівних. Справді, допит передбачає перевагу слідчого, яка підтримується його/її владною позицією, спеціальними знаннями, дотриманням закону і поліцейської етики [1–3; 8]. Тоді змістом діяльності щодо налагодження контакту є відносини співробітництва та налагодження довіри (довіри), засновані на прагненні до єдиної мети (принаймні збігу цілей на окремих етапах), взаємній повазі під час обміну інформацією [15]. У такому розумінні допит максимально наближається до західних моделей процесуального інтерв'ю [25], які ґрунтуються на «фазовому підході», де чітко розмежовуються необовинувальну й обвинувальну моделі – інтерв'ю та допит. Необовинувальні – це базані, обвинувальні – необхідні під час допиту чи інтерв'ю, але лише тоді, коли є беззаперечні докази вини. Існування «культури визнання винуватості» (“confession culture of guiltiness”) у системах правоохоронної діяльності та кримінального правосуддя в багатьох країнах поряд із відсутністю підготовки слідчих, досвіду використання правниками різних методів розслідування злочинів і гуманних способів отримання інформації щодо обставин, що мають значення для кримінального провадження, усе ще є звичним явищем, яке стимулює практику зловживання правами особи з метою одержання від неї швидкого визнання вини.

Тому однією з найскладніших залишається проблема, пов'язана із тлумаченням і застосуванням ст. 373 Кримінального кодексу (далі – КК) України [6]. Сутність цієї статті є відмежування згаданих у ній незаконних дій як способу вчинення примушування давати показання від різноманітних тактичних і психологічних прийомів проведення допиту, що спрямовані на зміну позиції допитуваного і не є водночас кримінально караним примушуванням. Допоки можливість відмежувати погрози від «іншого незаконного психологічного впливу» щодо суті способу злочинного примушування давати показання, хоч і зменшується, але цілком не усувається.

Отже, очевидне багатоголосся у визначенні явища контакту, що можна було б пояснити конкурентністю підходів, змагальністю шкіл, платформ, якщо б не одне «але». Дотепер під час проведення слідчих дій правоохоронні органи різних країн, зокрема й України, продовжують використовувати методи, основою яких є психологічні маніпуляції з підозрюваними, жертвами, свідками, що націлені на спонукання підозрюваних до визнання своєї провини [5; 25; 26]. У дослідженнях зарубіжних науковців перелічено номенклатурний список із примусових допитувальних технік, що використовуються в поліцейському розслідуванні [25]. Загалом дослідники довели, що слідчі різних країн західного світу, зокрема правових систем США, Великої Британії, спираються на різні маніпулятивні методи психологічного впливу, тиску, примусу. І хоча в Україні зізнання не остаточний довід у визначенні міри покарання, однак слідчі зацікавлені в ньому. У таких випадках явище психологічного контакту під час допиту перетворюється на одну з маніпулятивних технік [27]. У зв'язку із цим як західна, так і вітчизняна системи кримінального правосуддя наводять незаперечні докази того, що кінцевим результатом застосування примусових маніпулятивних методів допитування є помилкові обвинувачення.

Висновки:

1. Отже, процесуальні, тактичні, психологічні аспекти допиту потребують подальшої концептуалізації з метою вдосконалення слідчих дій і формулювання криміналістично та психологічно обґрунтованих рекомендацій працівникам органів дізнання та досудового слідства для підвищення ефективності допиту як однієї з основних слідчих дій.

2. Відомо, що особливої значущості допиту надає контактність, яка перетворює його на найбільш психологізовану слідчу дію, бо у процес допиту органічно включено психологічний компонент – особистісні риси допитуваної особи та слідчого, особливості взаємодії та взаємовпливу, соціальний контекст, тип кримінального правопорушення. Психологічний контакт як важливий елемент отримання вірогідних свідчень зумовлює складність допиту як процесуальної дії, тому що встановлення контакту з допитуваними передбачає не лише індивідуальний підхід до людини під час вирішення оперативно-службових завдань, а й також потребує від слідчих майстерного опанування методики і тактики проведення допиту.

3. Психологічний контакт із допитуваними у науковій літературі визначається по-різному. Узагальнюючи наукові напрацювання, підкреслимо, що досі немає єдиного підходу до розуміння явища психологічного контакту. Незважаючи на належну розробленість теми, залишається низка суперечливих питань. Передусім вони стосуються, з одного боку, дефініції та тлумачення сутності психологічного контакту, закономірностей процесу його встановлення та підтримання, з іншого – визначення критеріїв його ефективності під час допиту. Звісно, складнощі спричинені міждисциплінарністю явища, застосування якого перебуває в межах криміналістики, але неможливе без використання знань і досягнень психологічної науки, теорії комунікативних практик.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил етичної поведінки політиків від 09.11.2016 р. № 1576–16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
2. Пам'яті прем'єр-міністра Національної політики України: Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійної діяльності політичних діячів МВС України / І. Клименко та ін. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2017.

3. Цільмак О. Складові комунікативної компетентності слідчих органів національного розслідування Національної поліції України. *Причорноморські психологічні студії*. 2017. № 2. С. 85–90.
4. Мілорадова Н. Психологічні основи професіогенезу слідчих : монографія. Харків : ФОП Бровін, 2018.
5. *Investigative Interviewing Explained* / T. Green et al. Lexis : Nexis Butterworths, 2004.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Шепітько В. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
8. Шепітько В. Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків : Право, 2008. 240 с.
9. From interrogations to investigative interviewing. *Rule of Law*. UiO : University of Oslo. URL: https://www.jus.uio.no/smr/om/ia/dok/invest_int_concept_note.pdf.
10. Кубарев І. Сутність поняття психологічного контакту. *Право України*. 2020. № 11. С. 46–54.
11. Чорний Г., Кравець К. Особистісні характеристики реалізації попиту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 580–582.
12. Досудове розслідування кримінальних проступків : методичні рекомендації / С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019.
13. Давченко Т. Тактика допиту у кримінальних провадженнях доведення до банкрутства (ст. 219 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 310–316.
14. Єфімов М. Особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 200–204.
15. Синоверська Т. Тактичні прийоми допиту під час розслідування жорстокого поведіння з тваринами. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 53–60.
16. Головкін С., Іщенко А. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування : монографія ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013.
17. Черноус Ю. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 13–22.
18. Практична психологія у правоохоронній діяльності : навчально-методичні матеріали / П. Сопек ; перекл. із чеськ. Р. Магамедової ; за ред. Л. Мороз, С. Яковенко. Київ : Міжн. фонд «Відродження» та «Схід – Схід: партнерство без кордонів», 2005.
19. Колеснікова І. Проблеми виникнення ілюзій у показаннях потерпілих під час сприйняття події злочину. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2016. № 20. С. 181–184.
20. Мальгіна А., Горбаньов І. Тактичні особливості допиту підозрюваних у створенні терористичної групи чи терористичної організації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 272–277.
21. Серкевич І., Дільна З. Психологічні основи використання тактичних прийомів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 360–363.
22. Баранчук В. Проблеми побудови системи тактичних прийомів, що спрямована на встановлення психологічного контакту під час допиту. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 6 (1). С. 127–133.
23. Черечукіна Л., Теленков В. Особливості організації кримінального провадження за фактами вбивств на попередньому етапі розслідування : методичні рекомендації для практичних працівників ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013.
24. Смоков С. Психологічний вплив як необхідний елемент слідчої діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 148–152.
25. *Investigative Interviewing for Criminal Case*. CTI (Convention Against Torture Initiative) Training Tools by the Norwegian Center for Human Rights. University of Oslo in cooperation with the Norwegian Police University College. 2017. Vol. 1. P. 1–12. URL: https://cti2024.org/content/docs/CTI-Training_Tool_1-Final.pdf.
26. Осипенко І., Пророченко В. Використання можливостей невербальної інформації в розслідуванні злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 392–395.
27. Поліванова І. Психологічні і тактичні засади одночасного допиту кількох вже допитаних осіб. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2017. № 23. С. 155–157.

References

1. Pro zatverdzhennia Pravyl etychnoi povedinky politseiskykh [On the approval of the Rules of Ethical Behavior of Politicians] vid 09.11.2016 № 1576–16 (2016). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text> [in Ukrainian].
2. Klymenko, I. V., Shvets, D. V., Yevdokimova, O. O., & Posokhova, Ya. S. (2017). Pamiatka pratsivnyka Natsionalnoi polit-sii Ukrainy: Informatsiino-dovidkovi materialy z pytan profesiinoho spilkuvannia politseiskykh MVS Ukrainy [In memory of the Prime Minister of the National Policy of Ukraine: Information and reference materials on the professional activities of political figures of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Kharkiv: Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
3. Tsilmak, O. M. (2017). Skladovi komunikativnoi kompetentnosti slidchykh orhaniv dosudovoho rozsliduvannia Natsio-nalnoi polit-sii Ukrainy [Components of communicative competence of investigative bodies of the national investigation of the National Police of Ukraine]. *Prychornomorski psykhologichni studii*, 2, 85–90 [in Ukrainian].
4. Miloradova, N. E. (2018). Psykhologichni osnovy profesiogenezu slidchykh [Psychological foundations of the profession of investigators]: monohrafiia. Kharkiv: FOP Brovin [in Ukrainian].

5. Green, T., Ord, B., Shaw, G. (2004). *Investigative Interviewing Explained*. Lexis: Nexis Butterworths [in English].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13.04.2012 № 4651–VI (2012). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
7. Shepitko, V. Yu. (2007). Kryminalistychna taktyka (systemno-strukturnyi analiz) [Forensic tactics (systemic and structural analysis)]: monohrafiia. Kharkiv: Kharkiv yurydychnyi [in Ukrainian].
8. Shepitko, V. I. (2008). *Yurydychna psykholohiia* [Legal psychology]: pidruchnyk. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. From interrogations to investigative interviewing. *Rule of Law*. UiO: University of Oslo. Retrieved from: https://www.jus.uio.no/smr/om/ia/dok/invest_int_concept_note.pdf [in English].
10. Kubariiev, I. V. (2020). Sutnist poniattia psykholohichnoho kontaktu [The essence of the concept of psychological contact]. *Pravo Ukrainy*, 11, 46–54 [in Ukrainian].
11. Chornyi, H. O., Kravets, K. O. (2023). Osobystisni kharakterystyky realizatsii popytu [Personal characteristics of demand realization]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 11, 580–582 [in Ukrainian].
12. Dosudove rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv [Pretrial investigation of criminal misdemeanors]: metod. rek. (2019) / S. S. Cherniavskiyi, M. S. Tsutskiridze, R. M. Dudarets ta in. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
13. Davchenko, T. (2020). Taktyka dopytu u kryminalnykh provadzhenniakh dovedennia do bankrutstva (st. 219 KK Ukrainy) [Interrogation tactics in criminal bankruptcy proceedings (Article 219 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 8, 310–316 [in Ukrainian].
14. Yefimov, M. M. (2020). Osoblyvosti vstanovlennia psykholohichnoho kontaktu pry provedenni dopytu pid chas rozsliduvannia zlochyniv proty moralnosti [Peculiarities of establishing psychological contact during interrogation during the investigation of crimes against morality]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnurishnikh sprav*, 1, 200–204 [in Ukrainian].
15. Synoverska, T. I. (2021). Taktychni pryimy dopytu pid chas rozsliduvannia zhorstokoho povodzhennia z tvarynami [Tactical interrogation techniques during animal cruelty investigations]. *Yurydychna psykholohiia*, 2 (29), 53–60 [in Ukrainian].
16. Kryminalistychna kharakterystyka shakhraistva vidnosno vlasnosti osoby ta yii vykorystannia na pochatkovomu etapi rozsliduvannia [Forensic characteristics of fraud in relation to a person's property and its use at the initial stage of the investigation]: monohrafiia / S. V. Holovkin, A. V. Ishchenko; MVS Ukrainy, Luhan. derzh.un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka (2013). Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka [in Ukrainian].
17. Chornous, Yu. M. (2020). Psykholohichni osnovy realizatsii taktychnykh pryiomiv [Psychological foundations of the implementation of tactical techniques]. *Yurydychna psykholohiia*, 1 (26), 13–22 [in Ukrainian].
18. Praktychna psykholohiia u pravookhoronni diialnosti [Practical psychology in law enforcement]: navch.-metod. matly / P. Sopek (perekł. z chesk. R. P. Mahamedovoi); L. Moroz, S. Yakovenko; za red. L. I. Moroz, S. I. Yakovenko (2005). Kyiv: Mizhn. fond "Vidrodzhennia" ta "Skhid – Skhid: partnerstvo bez kordoniv" [in Ukrainian].
19. Kolesnikova, I. A. (2016). Problemy vynyknennia illiuzii u pokazanniakh poterpilykh pid chas spryiniattia podii zlochynu [Problems of the appearance of illusions in the testimony of the victims during the perception of the event of the crime]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser. "Pravo"*, 20, 181–184 [in Ukrainian].
20. Malhina, A. S., Horbanov, I. M. (2020). Taktychni osoblyvosti dopytu pidozriuvanykh u stvorenni terorystychnoi hrupy chy terorystychnoi orhanizatsii [Тактичні особливості допиту підозрюваних у створенні терористичної групи чи терористичної організації]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 4, 272–277 [in Ukrainian].
21. Serkevych, I. R., Dilna, Z. F. (2023). Psykholohichni osnovy vykorystannia taktychnykh pryiomiv [Psychological foundations of the use of tactical techniques]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5, 360–363 [in Ukrainian].
22. Baranchuk, V. V. (2016). Problemy pobudovy systemy taktychnykh pryiomiv, shcho spriamovana na vstanovlennia psykholohichnoho kontaktu pid chas dopytu [Problems of building a system of tactical techniques aimed at establishing psychological contact during interrogation]. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia ta praktyka*, 6 (1), 127–133 [in Ukrainian].
23. Osoblyvosti orhanizatsii kryminalnoho provadzhennia za faktamy vbyvstv na poperednomu etapi rozsliduvannia [Peculiarities of the organization of criminal proceedings on the facts of murders at the preliminary stage of the investigation]: metod. rekom. dlia prakt. pratsivn. / L. V. Cherechukina, V. H. Telenkov; MVS Ukrainy, Luhan. derzh.un-t vnutr.sprav im. E. O. Didorenka (2013). Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka [in Ukrainian].
24. Smokov, S. M. (2015). Psykholohichni vplyv yak neobkhidnyi element slidchoi diialnosti [Psychological influence as a necessary element of investigative activity]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 1, 148–152 [in Ukrainian].
25. *Investigative Interviewing for Criminal Case. CTI (Convention Against Torture Initiative) Training Tools by the Norwegian Center for Human Rights*, University of Oslo in cooperation with the Norwegian Police University College (2017). Vol. 1. P. 1–12. Retrieved from: https://cti2024.org/content/docs/CTI-Training_Tool_1-Final.pdf [in English].
26. Osypenko, I. P., & Prorochenko, V. V. (2019). Vykorystannia mozhlyvostei neverbalnoi informatsii u rozsliduvanni zlochyniv [Using the possibilities of non-verbal information in the investigation of crimes]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 6, 392–395 [in Ukrainian].
27. Polivanova, I. O. (2017). Psykholohichni i taktychni zasady odnochasnoho dopytu kilkokh vzhe dopytanykh osib [Psychological and tactical principles of simultaneous interrogation of several already interrogated persons]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser. "Pravo"*, 23, 155–157 [in Ukrainian].

Bohucharova Olena,

Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Social and Humanitarian
Disciplines Faculty № 1

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5617-9175>

PSYCHOLOGICAL CONTACT: TERMINOLOGICAL ISSUES AND INTERROGATION EFFECTIVENESS

The article problematizes the inconsistency scientific approaches to conceptual definition of the “psychological contact” phenomenon in the context of criminalistics, legal/ forensic psychology and communicativistics. Criminalistics’ approach defines the interrogation as tactical series and psychological contact as one of the tactics with psycho-behavioral components. Psychological approach defines the psychological contact as cooperative activity between the investigator and the “guilty” person with emotional, intellectual, psychological impacts of the investigator on the process and the results of the interrogation. Finally, communicative approach defines the psychological contact as ways of resolving conflict and the major factor determining its relevant interrogation’s effects. It is emphasized that the existing variety of definitions relates to both the understanding of the concept essence and the process of establishing the psychological contact. These contradictions between the approaches lead to uncertainty in the theory of studying the psychological contact’ phenomenon and to difficulties in the practical investigative activity in particular, low effectiveness of the interrogation results. It is found out that among factors, which determine whether psychological contact will have constructive or destructive impact on the process and the results of the interrogation, crucial is the type of relations between the investigator and the “guilty” person before their involvement in cooperative activity. Besides this follows from the fact that in the context of cooperative activity the type of relations between both interrogation’s parties as subjects of the legal relations is mediating investigator’s denying of the “confession culture of guiltiness”. The author substantiates the need to use the interdisciplines complex of knowledge and recommendations of criminalistics, psychological science, communicative theory and practice which should be adapted to the specifics of investigative activities in which they are implemented and they make it successful and effective interrogation.

Key words: *psychological contact, investigative activities, interrogation, communicative approach, criminalistics approach, psychological approach.*